

JANEZ DOLENC

MLADA LETA SLAVISTA GREGORJA KREKA

Poglavje iz monografije

O prvem profesorju slavistike na univerzi v Gradcu dr. Gregorju Kreku sem na kratko pisal že v 27. letniku LR 1980, 103–111. Že od mladih let pa sem se želel lotiti temeljitejše raziskave o tem mojem znamenitem sovaščanu. Ta možnost je nastopila šele po moji upokojitvi, ko sem pregledal ustrezno gradivo v NUK in Arhivu Slovenije. Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo mi je podelil enomesečno štipendijo za raziskavo o dr. Gr. Kreku na Dunaju in v Gradcu. izkoristil sem jo v marcu 1992 in na Dunaju obiskal njegovo vnukinjo Mileno Kopecky, Nacionalno biblioteko in Dvorni arhiv, v Gradcu pa Slavistični inštitut, kjer sem dobil prijazno pomoč dr. Stanislava Hafnerja in dr. Ludvika Karničarja, Univerzitetni arhiv, kjer mi je pomagal dr. Alois Kernbauer, in Deželni arhiv. Oskrbel sem si tudi fotokopije skoraj vseh Krekovih člankov in knjig. Zasnoval sem

Univerzitetni profesor dr. Gregor Krek (iz
Albuma slovenskih književnikov, št. 30)

o njem obširno monografijo, ki jo še vedno dopolnjujem. Za pokušino objavljam poglavje o Krekovi mladosti do odhoda na graško univerzo.

*

Na sončni strani Škofjeloškega pogorja stoji pod Starim vrhom in Grebljico na nadmorski višini 914 m prijazna vas z nenavadnim imenom Četena Ravan. Besedo **četena** izvaja etimolog dr. Fr. Bezljaj¹ iz **črtena**, ki ima v korenu pojem **črt**, kar je isto kot laz ali rovt. Torej naselje, ki je nastalo po poseku gozda na ravninici pod izvirom potoka Lipnika. Tu so v srednjem veku nastale 4 kmetije (hube) in 1 košanec (tretjina hube), vsi podložni loškemu gospostvu. Ko je v 15. stoletju mojster Andrej iz Loke zgradil na hribčku nad vasjo še cerkvico sv. Brica in jo Jernej iz Loke poslikal, je v vasi nastala še mežnija.² Hube so sčasoma dobile imena, ki so še sedaj v rabi: Tavčar, Nack, Ožbet in Davčen. Kasneje se ob Tavčarjevi domačiji pojavi bajta, ki se sčasoma osamosvoji z imenom Bajtar; prav tako se pojavi bajta na Nackovi domačiji, ki zaradi lege na parceli Plaz dobi ime Plazar.

Na največji kmetiji v vasi (čez 28 ha) št. 3 »pri Nacku« je v začetku 19. stoletja gospodaril Ignacij Debelak. Po njem je najbrž nastalo hišno ime. Gospodaril pa je bolj slabo in zašel v dolgove. Ko je posest prepustil sinu Urbanu, le-ta v domači fari ni mogel dobiti neveste. Zato je oče stopil na cerkljansko stran in v Novakih je za sina našel premožno nevesto Mico Zajc. Po izročilu so v bali pripeljali k Nacku okrog leta 1837 mernik orehov, ki so bili pomešani s cekini. Pri hiši pa je bila še Urbanova sestra Marijana, rojena 29. februarja 1813. Vanjo se je zaljubil Jernej Krek, rojen 18. avgusta 1810 na veliki kmetiji v Lomeh v poljanski fari.³ Poročila sta se verjetno 1839⁴ in živela na ženinem domu kot gostača. Tu se jima je 8. marca 1840

Vas Četena Ravan okrog leta 1960 (Foto Franc Dolenc)

ob 9. uri zvečer rodil sin Gregor, po domače Grogec. Pri porodu je pomagala babica Mina Selak. Že naslednjega dne je bil novorojenček krščen v farni cerkvi sv. Tilna v Javorjah. Krstil ga je lokalist Mihael Peternel, botra sta bila stari četenski mežnar Simon Oblak in Davčenova mama Helena Dolenc.⁵ Kaj je oče Jernej delal, lahko le ugibamo. Pogost poklic gostačev v teh krajih je bil tedaj oglar ali tkalec. Čez tri leta se jima je 4. marca 1843 rodil drugi sin Jožef še vedno pri Nacku. Po porodu je mati Marijana začela bolehati in je že 13. oktobra tega leta umrla. Kot vzrok smrti je v mrliški knjigi navedena notranja bula (najbrž rak).⁶ Tako je ostal Jernej kot 33-letni vdovec sam z dvema majhnima otrokoma. Gotovo mu je pomagala pri otrocih neporočena svakinja Mica, ki je otroka vzljubila in jima tudi kasneje pomagala. Ko je Grogec pokazal svojo nadarjenost in veselje za učenje, sta verjetno pomagala ta teta in župnik Peternel, da je oče Jernej poslal Grogca v slovečo glavno šolo za dečke v Škofji Loki, ki je brihtne glavice pripravljala predvsem za gimnazijo. Glavni predmet je poleg verouka bila nemščina; že v tretjem razredu je bil ves pouk v tem jeziku.⁷ Iz kasnejše Grogcove korespondence zvemo, da je v Loki preživel štiri leta, mogoče je stanoval pri kakšnih sorodnikih, vsekakor pa se je dobro pripravil za vstop v ljubljansko gimnazijo 1852. leta.

A vrnimo se v Četeno Ravan, kjer si je oče Jernej prizadeval, da bi prišel do lastne strehe in do – druge žene. Omenili smo že Nackovo bajto v Plazu blizu cerkve nad vasjo. Okrog nje je bilo le 973 m² zemlje v strmi legi. Tu je živel v stari leseni bajti sorodnik pokojne žene Janez Debelak, ki je hudo

Rojstna hiša Gregorja Kreka pri Nacku, nedavno prenovljena. (Foto Janez Dolenc)

bolehal; njegovi otroci pa so delno pomrli in delno odšli po svetu. Ko je 25. marca umrl, je bila bajta na voljo Jerneju. A bila je tako majhna in slaba, da jo je podrl in verjetno s pomočjo svojega očeta, dvojnega gruntarja, še v tem letu postavil novo zidano hišo s prizidanim malim hlevom. Kot vse hiše v vasi je bila tudi ta pokrita s slamo, v kamen nad vhodnimi vrati pa je bil vklesan K (Krek), 8 (hišna številka) in letnica 1849. Še v tem ali pa v naslednjem letu se je poročil z Elizabeto (Špelo) Tavčar iz Zgornje Žetine 12 in jo pripeljal v novi dom. 1. januarja 1851 se jima je rodila hči Mica, nato pa sta Grogec in Jožek do 1862 dobila še polbrata Luka, Janeza in Antona ter polsestri Ano in Terezijo. Njuna mačeha Špela je vso skrb posvetila svojim številnim otrokom in pastorka sta ji bila odveč. K sreči je Grogec tedaj prihajal domov le za »vakance«, a zaradi mačehine neprijaznosti se je najraje ustavljal kar pri Načku pri stricu Urbanu in teti Mici, ki ga je tudi denarno podpirala. Ker tudi pri očetu ni našel več prave podpore, se je le malo zadrževal v novem domu v Plazu, kjer je poleg brata Jožka mrgolelo njegovih polbratov in polsester. Vendar je kasneje v pesmi **Slovo** opeval ta novi dom:

In koča očeva dan slednji mi
veselja mnogo je delila;
kraj lipe senčnate me mlada kri
po stezah dragih je vodila.

Grogec je 12 let star po uspešnem sprejemnem izpitu bil sprejet na ljubljansko gimnazijo, ki je delovala v licejskem poslopju, opuščenem nekdanjem samostanu. To poslopje je bilo po potresu 1895 porušeno in na njegovem mestu je sedaj živilski trg. V njem je bila tudi licejska knjižnica, ki je dijakom širila duševna obzorja. Vendar je po Grogcovem mnenju bilo v njej premalo slovenskih knjig. Na gimnaziji je pridno študiral in se poleg latinščine, grščine, nemščine in slovenščine učil še drugih, zlasti slovanskih jezikov. Šolski uspehi in prvotna misel na duhovniški poklic so mu omogočili vstop v Alojzijevišče in mu olajšali materialno plat šolanja. Pod vplivom narodnega prebujenja se je vedno bolj vnemal za slovenstvo in slovanstvo, podobno kot njegov sostanovalec v internatu Matija Kožar iz Ribnice. To se pa ni ujemalo s strogim redom in duhom pobožnosti v Alojzijevišču, zato sta oba po 6. razredu zapustila ta katoliški zavod; verjetno že takrat tudi z odločitvijo, da ne bosta šla v bogoslovje.⁸ Za Grogca je bil hud udarec tudi dejstvo, da je po peti šoli izgubil še oporo in pomoč »tetice« Mice Debelak, ki je 12. avgusta 1857 umrla za vodenico, stara 57 let. Odhod iz Alojzijevišča je pri domačih povzročil še slabši odnos do njega, kar je bridko občutil zlasti v počitnicah. Kasneje je to sam opisal v pismu prijatelju pesniku Cimpermanu:⁹

»Počitnice! Kako so se jih tovariši veselili, in po pravici; mene pa doma ni čakala njihova sreča, osobito ni je bilo matere, matere. Dvakrat v tem času žalostne mladosti sem bil hudo bolan – enkrat, so rekli zdravniki, na smrt. Nisem se je bal, saj nisem imel dosti zgubiti, znabiti edino nado v veselejšo bodočnost.«

O odnosu mačeha Špela do obeh pastorkov, Grogca in Jožeta, je v istem pismu zapisal: *»Midva sva bila od nekdanj od mačeha sovražna, ki je tedaj še konči očeta tako preslepila, da jej je vse po želji izteklo. Ona ni prav nič imela premoženja in dedšina po najini materi je tedaj prešla v last ptujim*

ljudem. Kolikor sem jaz svoje dni potreboval, dobival sem po neomoženi tetici, ki mi je rada dajala, da se naprej šolam; da bi bilo šlo po mačehinej volji in žalibog tudi po očetovi, bi najbrž še danes ptujim ljudem služil ter nekje v Ljubljani, Loki ali Kranju božjim ljudem kavo, fige in rožiče na prodaj ponujal.»

Vendar sta mu bila stric Urban in njegova žena Mica še naprej naklonjena in mu nudila streho in kmečko hrano v rojstni vasi: »*In pa prijatelj! Nikdar pod domačo streho spati, nikdar, zato je peklo in spomin na nesrečne čase še danes peče v globočino srca. Sreča je zame, da so bili sosedovim po materi, osobito strijc pripravljeni me pod streho vzeti in mi ne kazati, da sem vendar prav za prav ptujec med njimi. – Vi ne veste, kako hudo je matere ne imeti in vendar gledati dan na dan, kako uživajo drugi to srečo.»*

Ta občutja je izpovedal tudi v svoji poeziji, npr. v pesmi

Spomin otročjih let:

Kje našel vas bom, leta blage,
ko sem v naročju mame drage
okušal slastno sad ljubezni
ter kljuboval nesreči jezni?

Ali pa v Trojni ljubezni:

Pa zlobna smrt mi vzela je veselje,
podrla mlade misli, mlade želje,
predrago mamó so mi zakopali,
veselje mlado mi do dna razdjali.

Kakšno je bilo to »mlado veselje«, spoznamo v eni od njegovih prvih pesmi **Otožnost:**

Ko sem deček bil nezmožen,
sem se vira veselil,
ki ko trak je svetlobeli
mimo kočice se vil.

Blizu valčekov bleščečih
zmir veselo sem skakljaj,
cvetke trgal sem dehteče,
se z družbo budno rad igral.

Vence iz njih spletel lične
sem od jutra v pozni mrak;
pesmice domače, mične
mi je peval ptiček vsak.

Vir, ki se ga je mali Grogec veselil, je potoček Lipnik, ki je tekkel skozi vas tudi mimo njegove rojstne Nackove hiče, izvira pa blizu »kočice« njegovega očeta prav pod cerkvijo svetega Brica. Od izvira je del vode tekkel po lesenem žlebu v veliko leseno korito, izdolbeno iz enega samega debelega hloda. V koritu so napajali vaški pastirji živino, v pozni jeseni pa so namakali

v njem tudi štrene lanene preje in jih prali na dveh velikih ploščatih skalah na obeh koncih korita. Skale in korito so odstranili šele po vojni, ko so tu zgradili rezervoar za vaški vodovod. Res pa je imel kmet Tavčar že tedaj ob izviru zajetje vode za lesene cevi, po katerih je napeljal vodo v korito pred svojim hlevom. Zaradi tega ga je Jernej Krek celo tožil na sodišču, češ da ob suši odvzame preveč vode žlebu, ki vodi v korito in kjer si on nataka vodo za svoje potrebe.¹⁰

Grogec je že v Alojzijevišču prebral vse dotedanje slovensko leposlovje in se navduševal za poezijo Vodnika, Prešerna, Levstika in Jenka. Kot šestošolec se je gotovo udeležil slavnosti ob stoletnici Vodnikovega rojstva

Hiša v Plazu, ki jo je leta 1849 zgradil oče Jernej Krek in v njej živel s svojo drugo ženo do preselitve v Selca 1864. (Foto Janez Dolenc)

2. februarja 1858 v Šiški pri Žibertu. Njegovo pozornost je zbudilo tudi ljudsko slovstvo, ki ga je srečeval v ljudskih izročilih rojstnega kraja že od otroških let naprej. Ko se je šolal, se je seznanil še s Korytkovo zbirko ljudskih pesmi **Slovenske pesmi kranjskega naroda** in z mnogimi zapisi ljudske poezije in proze v Bleiweisovih Novicah. Spoznal je, da so ta izročila del naše narodne identitete in da zaostajamo v zbiranju teh izročil za ostalimi slovanskimi narodi. Zavedal se je, da bi zlasti dijaki o počitnicah morali zbrati čimveč tega dragocenega blaga, zato se je v to delo vključil tudi sam, saj je zapisal, da je tudi pri nas *»še dosti pesmi med ljudstvom, česar sem se sam prepričal, ker dano mi je bilo zapisati jih nekoliko še nikjer tiskanih, ktere bom kmalo priobčil«*.

In res se je še kot šestošolec prvič oglasil v javnosti 17. marca 1858 v Novicah z romansirano ljudsko povedko iz domačega kraja **Divji mož**.¹¹ Po svoje je po tedanji navadi obdelal ljudski motiv, kako divji mož ugrabi pastirico in jo odpelje za ženo v svoje brezno. Taka povedka je živel v rojstni vasi v zvezi z breznom na pašniku na Starem vrhu. Za uvod v zgodbo pa je opisal svojo neštetokrat prehojeno pot iz rojstne Četene Ravni skozi spodnji del Selške doline v Loko in Ljubljano. Poleg tega pa se iz tega spisa že zrcalijo tri Krekova nagnjenja, pomembna za njegovo prihodnost: do ljudskega slovstva, do slovanske kulture (s citiranjem čeških verzov) in do jezikoslovja (z jezikoslovnimi opombami pod črto). Žal je iz teh svojih zapisov objavil samo še turško romanco **Rožmanova Alenčica**,¹² o ostalem blagu pa doslej ni sledu.

V letu 1858 je neumorni profesor Anton Janežič v Celovcu začel spet izdajati literarno glasilo **Slovenski Glasnik**. Grojec je kmalu postal sodelavec tudi te revije; najprej je poslal 20. julija 1858 dopis **Iz Ljubljane**¹³ o tedanjem kulturnem in narodnem utripu mesta. Mladina na gimnaziji se vendarle drami, osmošolci so v preteklem letu izdali svoj rokopisni list **Concordia**, ki obsega 120 strani pesmi, potopisov, narodnega blaga in naravoslovnih spisov.

21. julija so Novice objavile njegovo prosto prepesnitev ruske ljudske pesmi Večerni zvon pod naslovom **Spomin**.¹⁴ Od treh kitic najlepše zveni prva, v kateri je osebno občutje:

Ko zvon večerni zadoni,
se tuga v srcu mi zbudi;
se spomnim na mladosti raj,
na otcev dom, na rodni kraj,
mladenča kjer večerni zvon
me zval je k Bogu na poklon.

Tu je nostalgija po rojstni vasi, očetovem domu in po domači vaški cerkvi, iz katere se je vsak večer za avemarijo oglasil zvon. Cerkev svetega Brica je imela tedaj le dva zvona.

S koncem šolskega leta se je poslovil od Alojzijevišča, saj mu strogi in pobožnjaški hišni red ni ugajal; poleg tega je čutil, da nima veselja za duhovniški poklic. Zavedal pa se je, da se bo moral preživljati sam; poleg inštrukcij je postal priden Bleiweisov sodelavec pri Novicah in je poleg izvirnih objav poskrbel za prevode poučnih člankov, npr. **Kače**¹⁵ iz nemščine in **Guslar**¹⁶ iz poljščine v treh nadaljevanjih. Vsekakor je v znanju slovanskih jezikov dobro napredoval. Objavil je v začetku počitnic tudi izvirni poučni spis **O naši književnosti**,¹⁷ ki bi glede na vsebino moral imeti naslov O naši ljudski književnosti, saj piše le o nabiranju in pomenu ljudskih izročil:

»... *Bi bilo želeti, in skoro je dolžnost, da mladenči, ki imajo rodoljubno srce, obhodijo kraje svoje domovine in med ljudstvom marljivo nabirajo národne stvari: povesti in pesmi. – Komur je znano, kakšne vrednosti so, bi gotovo ne držal rok križem. Pesmi narodne kot tudi povesti so zrcalo narodnosti; one nam živo pred oči stavijo življenje naših pradedov, ki so nam ravno v njih zapustili spomenike zgodovinske in basnoslovne.*«¹⁸

Ostro zavrača jansenistično gledanje na ljudsko poezijo: »*Pri tej priliki moram zavriniti mnenje nekaterih, ki trdijo, da se mora izkoreniniti in pokončati vse, kar ni zgolj v pobožnem duhu zapetega. Tega pa nihče ne bo*

Cerkev sv. Brikcija (Brica) iz 15. stoletja (Foto Janez Dolenc)

terjal, katerega obzor po svetu je kaj širji, kakor le iz izbe kake kmečke samice, v kateri je večji del svojega življenja preživel.«

Po drugi strani pa tudi on zavrača kvantarske ali klafarske pesmi: »Ne žali me skoraj nobena reč bolj, kakor če slišim ponočnjake razsajati njih četverovrstne, enoglasne in dostikrat umazane poskočnice, v katerih, izvzemši jih nekoliko, ni ne spreda ne zadaj kaj spomina vrednega. To pa me žali zlasti zato, ker vidim, da se ravno tudi s tem zanemarjajo veliko spodobnejše narodne, ki so gotovo znane...«

Ko se je z nastopom počitnic vrnil v svojo rojstno Četeno Ravan, je pozorno opazoval življenje na vasi in poslal 14. avgusta Novicam dopis **Iz Javorja na Gorenskem**.¹⁹ Uredniku sporoča o dobro obetajoči letini po mnogih piškavih letih, potoži pa tudi nad brezumnim izsekavanjem gozdov in puščanjem vej na mestu poseka, ki so potem leglo lubadarjev.

Na mali šmaren je bila v Novicah objavljena njegova **prva** izvirna pesem **Radost mladega pesnika**,²⁰ ki jo je objavil še naslednje leto v Vodnikovem spomeniku, v Poezijah pa je prva pesem razdelka Pesmi. V njej je zlasti značilen tedaj priljubljeni pesniški simbol poosebljene Slovenije kot mile deklice, ki mu podaja pevsko liro, da bo z njo slavil domovino in slovanstvo:

Zapazim zdaj deklico nežne lepote:
Slovenija mična, pomlajena hči,
podá zaželjeno mi pevčevo liro,
da vedno za dom le srcé mi gori.

Teden dni kasneje je v Novicah objavil še en članek o vrednosti ljudske poezije **Cena pesem narodnih**,²¹ iz katerega sem že omenil izjavo, da je tudi sam v domačem kraju zapisal nekaj ljudskega blaga. Tu našteva mnoge

velike stvaritve drugih narodov, a slovenski ponos so – ljudske pesmi, epske in lirske.

Ob vstopu v sedmi razred gimnazije jeseni 1858 si je našel privatno stanovanje na Poljanski cesti v podstrešni sobici družine Kunstelj, kjer je imel res blizu do šole. Tu se je dobro počutil in ostal do konca bivanja v Ljubljani, do mature. Sedaj je lahko tudi zvečer hodil v gledališče in na druge prireditve. 17. novembra je spet poslal Janežiču za Slovenski glasnik dopis **Iz Ljubljane**²² o zanimivem kulturnem dogodku, ko je v nemški igri gospodična Lingova razveselila občinstvo, ko je zapela Miroslava Vilharja »Mila, mila lunica«. In še o tem, da dijaki pripravljajo bésedo in da se že tiska Vodnikov album v počastitev 100-letnice pesnikovega rojstva, ki ga je uredil dr. E. H. Costa.

Poleg tega je v Slovenski glasnik objavil osebnoizpovedno pesem **Otožnost**,²³ iz katere smo že spoznali prve tri kitice o mladostni sreči ob studencu Lipniku. Toda z leti se je vse spremenilo:

Še stoji tam kočā mala,
potok teče ko nekđaj:
svetlo sonce še obseva
mili moj domači kraj.

Mene, ah, pa je odgnala
že usoda odondod;
tuje kraje mi kazala,
z njimi žalost še povsod.

Več srcē mi ne miruje,
rojstni kraj si spet želi;
le spomin nekdanjih časov
blede lica mi rudi.

V Novicah pa je objavil podobno domotožno pesem **Slovo**,²⁴ v kateri kljub težavam z domačimi ponovno izpoveduje silno ljubezen do svojega rojstnega kraja, do nepozabne Četene Ravni; od nje se poslavlja ob vsakem odhodu v šole, a misli se mu neprestano vračajo k njej in k domačim goram okrog nje:

Pozdravljam slednjič sinje vas gorē
z iskrenim glasom: domačija!
Iz ptujega hitele mi želje
le k tebi bodo zmir samiā.

Konec novembra je v Novicah objavil ljubezensko pesem **Zvezdi**,²⁵ ki jo je kasneje objavil še v zagrebškem zborniku *Leptir*, v Poezijah pa z dopolnjenim naslovom *Zvezdi ljubezni*. V decembru je poslal Janežiču že omenjeni zapis ljudske romance Rožmanova Alenčica in zraven še dopis **Iz Ljubljane**,²⁶ kar je vse izšlo v prvi številki Slovenskega Glasnika 1859. V dopisu še podrobneje poroča o nastajanju zbornika Vodnikov spomenik, za katerega je tudi sam poslal dve pesmi. Janežiču je kmalu poslal še svoji izvirni pesmi, ker beremo v listnici tretje številke Slovenskega Glasnika: »G. G. Kr. Obe pesmi bomo porabili; eno že prihodnjič. Prosimo za omenjeni dopis.« Ena teh pesmi je **Posvečenje**,²⁷ ki se zgleduje po Prešernovem Osrčenju. Tudi to pesem je poslal še v že omenjeni *Leptir*.

8. marca 1859 je izpolnil 19 let in se vedno bolj uveljavljal s peresom. V Novicah je 6. aprila v pesmi **Usoda**²⁸ potožil s prisposodbo svojo nemilo usodo:

Kakor vihar pritisne k tlom glavice cvetov,
tako nemila usoda udari upanje mladenča!

15. aprila je v Slovenskem Glasniku objavil dolgo, v obliki dialoga grajeno in etnološko zanimivo pesem **Mati in hči**,²⁹ iz katere zvemo za vražo o mrtvaški ptici, ki hčeri naznanja smrt. Mati jo skuša potolažiti; izgubila je že dve hčeri in v vojni tudi sina:

Nič naj ne straši, Jela, te to,
kar so le prazne zmišljene vraže,
marveč brezskrbno kliči v goro:
»Ptica mrtvaška s svetom vred laže.«

Ko je prišel Grogec na ljubljansko gimnazijo, je na njej Fran Levstik hodil v zadnji, osmi razred. Bil je avtoriteta med dijaštvom in tudi on ga je občudoval in se po njem zgledoval. Kasneje sta se seznanila in si občasno tudi dopisovala. 1. maja 1859 mu je Grogec pisal pismo³⁰ kot »prijatelj in čestitelj«. Zahvaljuje se mu, da mu je opilil satiro (najbrž **Pisarijo**,³¹ ki je izšla v Slovenskem Glasniku 1. julija in je nastala po vzoru Prešernove Nove pisarije). Nato mu odgovarja na vprašanje o gorenjskem narečju, o obliki »dober vin«. Piše mu še o poreklu Veselove oziroma Koseskega pesmi »Ne sodi« in mu naroča, naj le še piše, če bo treba spet kaj v kakšni »knjižuri« poiskati. Omenja še, da sta bila v Ljubljani pisatelj Trdina in pesnik Kurnik³² in da se je vnel velik prepir okrog kraljedvorskega rokopisa.³³

15. maja je v Slovenskem Glasniku objavil njegovo pesem **Tolažilo**,³⁴ v kateri v nerodnih verzih izpove, da je jeseni odletel slavec v južne kraje, a tolaži nas misel, da se bo spomladi spet vrnil in izpod košatih vej bo spet donel glas ljubezni:

Izpod vej košatih pa z nevesto združen
slavčev bo donel ljubezni glas.

Končno je le prišel »na svitlo« Vodnikov spomenik oziroma album, ki je bil kar imenitna in draga knjiga velikega formata in je zajemal čez 80 prispevkov na 274 straneh. Krekov prispevek je ponatis pesmi Radost mladega pesnika in nova pesem **Hrepenenje**,³⁵ ki zajema štiri sedemvrstične kitice, a čudno je to, da ga izpoveduje starec ob koncu življenjske poti.

Spomladi tega leta so se skozi Ljubljano pomikali dolgi vojaški transporti proti Italiji, kjer se je maja pričela vojna. Tudi iz ljubljanskega garnizona je slovenske vojake spremila godba na železniško postajo. Ob zvokih Radecki marša so odšli v boj, v smrt. V juniju sta italijanski zmagi pri Magenti in Solferinu – tu je obležalo 28.000 mož – od Avstrije odtrgali Lombardijo. V Ljubljano so se vračali vlaki, polni ranjencev.

1. avgusta je Grogec v Slovenskem Glasniku objavil nekrolog prerano umrlemu pesniku **Luki Jeriši**,³⁶ ki je umrl kot študent na Dunaju. Jeriša je postal pesnik in pisatelj še kot dijak ljubljanske gimnazije. Krekovo pozornost je zbudil z govorom dijakom v Vodnikovi rojstni hiši, v katerem jih je navduševal k pisanju in delu za narod in domovino. – *Zandarji lovijo po gorah dezenterje iz avstrijske vojske.*

1. septembra je v Slovenskem Glasniku izšel njegov sonet **Zatiravcom**³⁷ kot odgovor tistim, ki bi hoteli ukazovati, kaj se sme peti. Takega »zatiravca« je kmalu sam doživel, potem ko je v Novicah 26. oktobra objavil balado v osmih kriticah **Spremenjena žalost**,³⁸ ki je nastala pod vplivom Prešernove Nezakonske matere, le da ima v njej nesrečna deklica tudi ime – Milka. Kot zveemo iz pisma Levstiku³⁹ 11. maja 1861, ga je zaradi te pesmi preganjal katehet Vončina in zahteval zanj strogo kazen, a ni uspel prepričati kolege. Kljub gonji je Grogec to balado vključil v svoje Poezije 1862. Ljubljanska nestrpna duhovščina se mu je pa zamerila in zato je v Gradcu vesel, da s »farji« nima več opravka.

Z novim šolskim letom je Grogec postal že osmošolec in se je spet vrnil v svojo sobico na Poljanski cesti. Bil je postaven, svetlolas 19-letni fant, nekoliko kratkoviden zaradi neprestanega branja in učenja. Moral si je omisliti očala in tako je dobil še bolj učen izraz. Vsaj tak se je zdel prvošolcu na gimnaziji Gregorju Tavčarju, ki je prišel v Ljubljano s sosedne Tavčarjeve domačije v Četeni Ravni in mu pridno sledil na poti do učenosti.

1. oktobra mu je Slovenski Glasnik objavil pesniški cikel **Večerni obrazi**,⁴⁰ ki zajema osem trikitičnih štirivrstičnic in ki zelo spominjajo na Jenkov cikel *Obrazi*. Tudi stilno posnema Jenka, npr. v četrti pesmi:

Duhu znano šepetanje
iz daljave govori,
v sladke mu zamota sanje,
v udih mlado vname kri.

Ljubezen, ki je vnemala mlado kri, se je bila pri osmošolcu Grogecu vžgala do lepe Ljubljancanke Milice iz bogate Polakove družine. Seveda siromašni hribovski študent k tem bogatašem ni imel vstopa, razen če ni mogoče tam imel inštrukcij. Svojo ljubezen je lahko gojil le platonsko, le kot »sladke sanje«, vendar jo je po Prešernovem vzoru vpsnil v **Sonetni venec** z magistralom, katerega imenuje *Sonetni vir*; tudi akrostih z imenom ljube ne manjka: POLAKOVI MILICI. Objavil ga je šele v Poezijah 1862. Delo je tako suženjski posnetek Prešerna, da z njim ne bi izgubljal več besed. Sicer pa je Prešernov vpliv nase potrdil še s sonetom **Prešernu**⁴¹ 14. marca 1860 v Novicah, ki se začne z verzom: »Čul strunic vbranih sem glasove mile ...« Tudi trije **Sršeni**⁴² v Slovenskem glasniku se opotekajo za Prešernovimi Sršeni.

Ko se je bilo spomladi 1860 treba začeti pripravljati za maturo, je hudo zbolel in Kunsteljnovi so mu stregli kot domačemu sinu. Vse življenje, kot razberemo iz njegovih pisem, jim je bil zato hvaležen. Kljub boleznim se je dobro pripravil za maturo in jo uspešno opravil 7. avgusta 1860.

Zadovoljstvo ob tem uspehu, ki mu je odpiral nove možnosti nadaljnega študija, je kalilo spoznanje, da bo moral prenesti še zadnji hud pritisk za vpis v semenišče. Le-ta bo najhujši doma: bolj kot materini sorodniki bo pritisnil oče, posebno pa mačeha, ki si obeta večjo materialno korist od duhovnika, ki mu ni treba skrbeti za družino. Sam se je že trdno odločil, da tega ne bo storil, ampak da se bo v začetku oktobra vpisal na najbližjo univerzo, ki je v Gradcu. Študiral bo klasično filologijo, za katero je dobil solidno podlago že na gimnaziji, obenem pa se bo še naprej poglobljal v slovanske jezike in njihove književnosti. Teh v Gradcu sicer še ne predavajo, razen skromnega tečaja slovenskega jezika, a na tej univerzi so študentje iz

vseh slovanskih dežel, od katerih se bo naučil jezika tudi v praksi, ne samo iz knjig kot doslej. Ob Miklošičevih delih se bo poglobljal še v staro cerkveno slovanščino. Morda pa je pomislil tudi že na uvedbo slavistike na to univerzo. Kasneje je namreč ravno on to storil.

Bil je še bolehen po prestani bolezni, posloviti se je moral od ljubljanskih sošolcev in prijateljev, nič več ni videval svojega ideala Polakove Milice. V svoji poeziji pravi celo, da je umrla. Pri domačih in sorodnikih je čutil nejevoljo zaradi svoje poklicne odločitve, pri mačehi celo sovraštvo. Nikakršne pomoči se ni mogel več nadejati od njih. V teh dilemah in stiskah so mu nastajale **Jesenske žalostinke**,⁴³ ciklus devetih pesmi, ki jih je objavil v Novicah 12. septembra. Prav značilna za razpoloženje v tem hudem času je sedma pesem **Nesrečni pesnik**; ta pesnik je seveda on sam, ki »prežalo« poje:

Za letom urno leto mine,
on prejšnje čuti bolečine,
ves up se v sanje je spremenil
in zopet v prazen nič razpenil.

Nekoliko v uteho in širše priznanje njegovi poeziji je bil zagrebški zbornik *Leptir*,⁴⁴ ki je tega leta izšel že drugič. V njem so pesmi in proza vseh jugoslovanskih narodov, na straneh 53 do 63 pa tudi pet pesmi Gregorja Kreka pod skupnim naslovom POEZIJE. Kot prvo pesem je tu objavil **Sanje strunarja**, v katerih »modrica« poezije pesniku ponovno daje pesniško liro. Sledi še ponatis že v Sloveniji objavljenih pesmi Posvečenje in Zvezdi, nato pa še neobjavljena **Pesem mladenčca**, ki poje o srečni rani mladosti, in sonet **Dvojno tolažilo**: upanje in ljubezen, ki moreta utešiti tako ubogo siroto kot nesrečnega pesnika.

Nekako retrospektivo svoje mladosti je prikazal v pesmi **Trojna ljubezen**:⁴⁵ v prvem delu opeva ljubezen do svoje matere, ki jo je še tako majhen izgubil; v drugem do deklice Milice, ki jo je tudi še mlado ugrabila smrt. Tedaj se je zaklel, da se bo za zmeraj odpovedal ljubezni. V tretjem delu govori o rani, ki mu jo je usekala dvojna ljubezen. Toda srce se je sčasoma umirilo in nova ljubezen se je zbudila v njem:

Kot ljubil mamó sem in ljubo blago,
zdaj ljubim **narod, domovino drago**,
kdo more to ljubezen mi še vzeti,
kdo želje, ki jih zdaj gojim, podreti?

Če se še enkrat ozremo na pisateljjevanje Gregorja Kreka v letih 1858–60, moramo glede poezije priznati, da je premalo inventivna in izvirna, vendar so njegove osebnoizpovedne pesmi pomemben dokument njegove trpke življenjske usode. V člankih pa se že kaže zanimanje za ljudsko slovstvo, ki mu pomeni potrdilo naše narodne identitete in pomemben vir slovanske mitologije. Vsekakor je to njegovo pisanje lep delež k narodnemu prebujenju ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja.

O p o m b e

¹ Franc Bezljaj: *Etimološki slovar slovenskega jezika I*, str. 89–90. Ljubljana 1977.

- ² Emilijan Cevc: Umetnostni pomen škofjeloškega okoliša. *LR* 1, 1954, str. 65–76.
- ³ Rojstni podatki v Inwohn. u. Gesindbeschreibung 1843. *Župnijski arhiv Javorje*.
- ⁴ Trenutno mi še ni uspelo odkriti poročno knjigo lokalije Javorje 1822–1875. (Navedena je v *Kroniki župnije Javorje*.)
- ⁵ Geburts und Taufbuch der Lokalie Affriach 1822–1872. *Arhiv Slovenije Ljubljana*.
- ⁶ Sterb Register in der Lokalie Affriach 1822–1876. *Nadškofijski arhiv Ljubljana*.
- ⁷ Jeja Jamar-Legat: Loško šolstvo v prvi polovici 19. stoletja. *LR* 17, 1970, str. 41.
- ⁸ *Novice* 12. marca 1862, str. 87. Dopis iz Gradca.
- ⁹ *NUK Ljubljana*, Ms 1049.
- ¹⁰ Rzsodba okr. sodišča 3. maja 1851 v hišnem arhivu Tavčarjeve domačije v Četeni Ravni.
- ¹¹ *Novice* 17. marca 1858, 84. Ponatis v *LR* 27, str. 109–11.
- ¹² *Slovenski Glasnik* III, 1859, 4–5. Ponatis v *LR* 27, str. 109.
- ¹³ *Slovenski Glasnik* II, 1858, str. 58–9.
- ¹⁴ *Novice* 21. julija 1858, str. 231.
- ¹⁵ *Novice* 4. avgusta 1858, str. 242–3.
- ¹⁶ *Novice* 22. sept. 1858, str. 301–2; 29. sept. 1858, str. 308–9; 6. okt. 1858, str. 317–8.
- ¹⁷ *Novice* 4. avg. 1858, str. 243–4.
- ¹⁸ Basnosloven pomeni Kreku mitološki.
- ¹⁹ *Novice* 25. avg. 1858, str. 270.
- ²⁰ *Novice* 8. sept. 1858, str. 285.
- ²¹ *Novice* 15. sept. 1858, str. 233–4.
- ²² *Slovenski Glasnik* II, 1858, str. 185.
- ²³ *Slovenski Glasnik* II, 1858, str. 192.
- ²⁴ *Novice* 13. okt. 1858, str. 325. Ponatis v *LR* 27, str. 106.
- ²⁵ *Novice* 24. nov. 1858, str. 375.
- ²⁶ *Slovenski Glasnik* III, 1859, str. 18.
- ²⁷ *Slovenski Glasnik* III, 1859, str. 55.
- ²⁸ *Novice* 6. apr. 1859, str. 110.
- ²⁹ *Slovenski Glasnik* III, 1859, str. 124.
- ³⁰ *NUK Ljubljana*, Ms 491.
- ³¹ *Slovenski Glasnik* IV, 1859, str. 1.
- ³² Ljudski pesnik iz Tržišča.
- ³³ Levstik je prevedel ta rokopis v slovenski jezik. Kasnejše znanstvene raziskave so ugotovile, da je ponaredek.
- ³⁴ *Slovenski Glasnik* III, 1859, str. 153.
- ³⁵ *Vodnikov spomenik* (Vodnik-Album), Ljubljana 1859. Uredil in izdal dr. E. H. Costa. Natisnila Ignac Kleinmayr in Fedor Bamberg. Uvodna litografija V. Vodnika J. Blasnik. Str. 268 + VI.
- ³⁶ *Slovenski Glasnik* IV, 1859, str. 42.
- ³⁷ *Slovenski Glasnik* IV, 1859, str. 65.
- ³⁸ *Novice* 26. okt. 1859, str. 338.
- ³⁹ *NUK Ljubljana*, Ms 491.
- ⁴⁰ *Slovenski Glasnik* IV, 1859, str. 129–30.

⁴¹ *Novice* 14. marca 1860, str. 83.

⁴² *Slovenski Glasnik* V, 1860, str. 26.

⁴³ *Novice* 12. sept. 1860, str. 292–3.

⁴⁴ *Leptir za godinu* 1860. Izdao Ljudevit Vukotinović. U Zagrebu. Tiskom Narodne tiskarnice dra Ljudevita Gaja. Str. 283.

⁴⁵ *Slovenski Glasnik* VI, 1861, str. 91.

Zusammenfassung

DIE JUGENDJAHRE DES SLAWISTEN GREGOR KREK

Gregor Krek wurde am 8. März 1840 als Sohn des Mieters Jernej und der Tochter eines Grundbesitzers Marijana Debelak in Četena Ravan geboren, in einem Dorf in der Pfarre Javorje im Poljane-Tal. Als er dreianderthalb Jahre alt war, verlor er seine Mutter. Er war ein begabtes Kind, deshalb wurde er, achtjährig, auf die Hauptschule in Škofja Loka geschickt. Als er neun Jahre alt war, erbaute sich sein Vater ein neues Haus und heiratete noch einmal. Gregor bekam eine hartherzige Stiefmutter, deshalb wollte er seine Ferien nicht im Vaters Haus verbringen. Er lebte lieber bei seiner unverheirateten Tante, die ihn auch finanziell unterstützte. In der sechsten Klasse des Gymnasiums in Ljubljana begann er, für die Zeitung *Novice* und für die Literaturzeitschrift *Slovenski Glasnik* zu schreiben. Zum Teil verdiente er sich dadurch sein Geld. Ganz hingenommen vom Slowenentum und Slawentum entschloß er sich gegen den Willen seiner Verwandten, nicht ins Seminar zu gehen. Nach dem Schulabschluß im Jahre 1857/58 schied er aus dem katholischen Internat Aloysianum und mietete eine Wohnung. Seine Poesie, die er im Jahre 1862 auch in einer eigenständigen Gedichtsammlung veröffentlichte, ist leider nicht genug originell und inventiv, seine Aussagegedichte sind jedoch ein interessantes Dokument über seine schwere Jugend. In seinen Artikeln zeigte er sein besonderes Interesse für Volksliteratur, bzw. traditionelle Literatur, die ihm ein Beweis unserer Nationalidentität und eine Quelle unserer Mythologie bedeutete. In mehreren Artikeln begeisterte er die Schüler für das Sammeln dieses Gutes und mit der Veröffentlichung einiger Artikel ging er mit gutem Beispiel voran. Nach dem vorzüglich bestandenen Abitur am 7. August 1860 entschloß er sich für das Studium klassischer Philologie an der Universität in Graz und wegen dieses Entschlusses verlor er die finanzielle Unterstützung seiner Verwandten.